Lezing Kerken in de Profburgwijk

Jeannette Houwink ten Cate

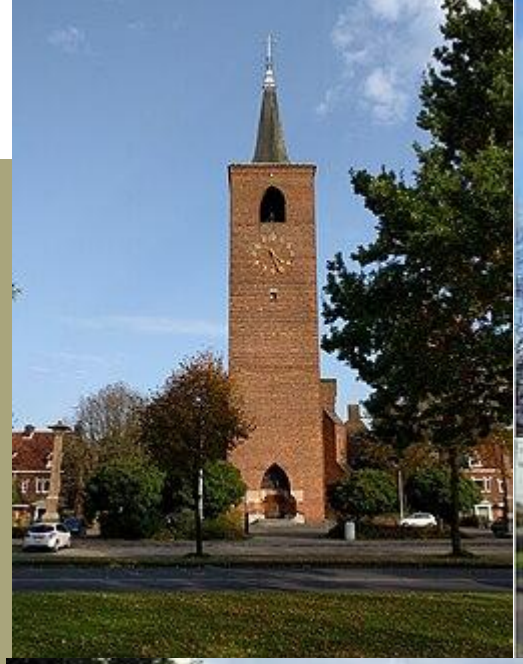

Introductie

Jeannette Houwink ten Cate

Bestuurslid en lid werkgroep Geschiedenis

Onderwerp: Kerken in de wijk en Scholen in de wijk

Achtergrond: docente Nederlands

en kunsthistorica

Lezing

In de wijk zijn er drie kerken. Het waren er vier.

Vredeskerk, Oud Katholieke Kerk en Sint Petruskerk.

Afgebroken is de Zuiderkerk.

Ik heb eerst het boekje Buurtherinneringen gescand op de herinneringen aan het geloof en de kerken.

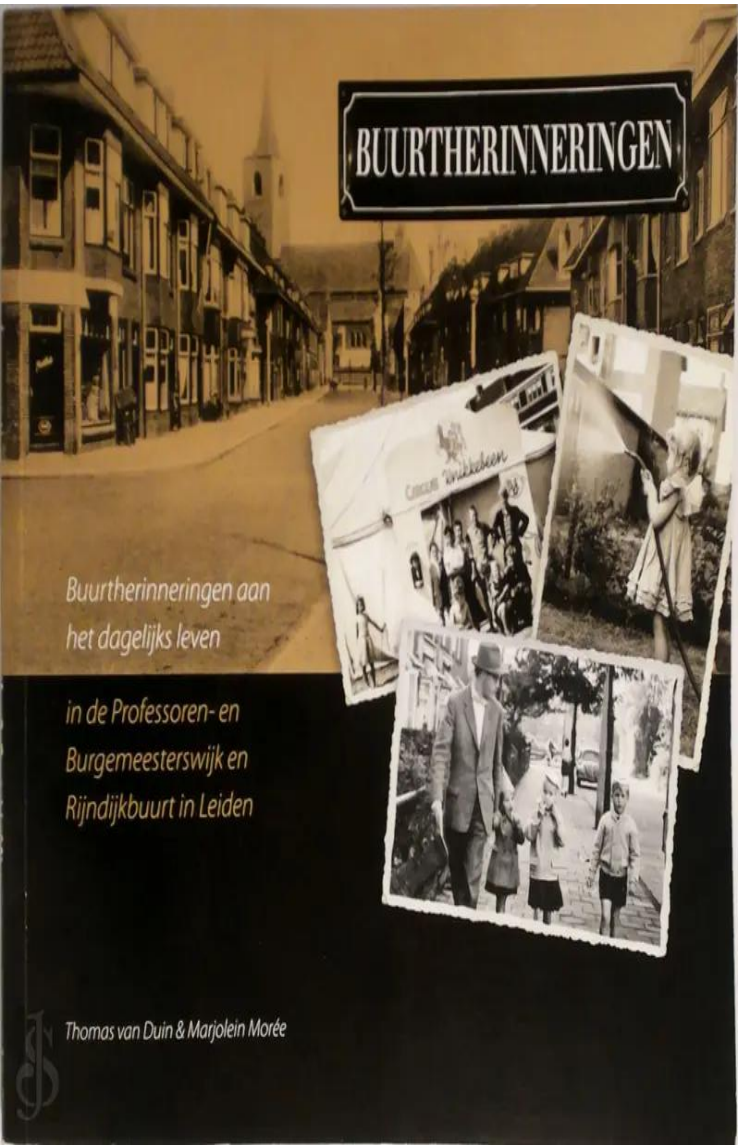

Het officiële begin van de Professoren- en Burgemeesterswijk is verbonden aan de opening van de Sint-Petruskerk in 1936.

Verzuiling was aan de orde van de dag. Daarover later meer. De katholieken gingen naar de katholieke kruidenier Van Kesteren. Zij gingen ook naar Bakker Raaphorst. De protestanten haalden hun brood bij Kallenberg.

Verdamstraat

‘Ze speelden samen buiten. Maar als het regende kon je niet naar binnen. Er waren een paar niet-kerkelijke vrijzinnige gezinnen en enkele katholieke kinderrijke gezinnen. De gereformeerde gezinnen waren het meest gesloten. Elk kind ging naar de school van de eigen zuil.’

Mijn man groeide op in de Verdamstraat. Hij zat op Docos, bij de katholieke scoutvereniging en op de Jozefschool.

Secularisering en ontzuiling

Interne en externe factoren kunnen een rol gespeeld hebben in het seculariseringsproces. De Nijmeegse socioloog Thurlings legt sterk nadruk op de interne factoren binnen de katholieke kerk, andere auteurs zoeken het juist in de wereld erbuiten. De botsing tussen strenge kerkelijke normen en nieuwe wereldse waarden, zoals vrijheid, gelijkheid en democratische legitimatie, die na de Tweede Wereldoorlog zo centraal kwamen te staan in de samenleving, verklaart ons inziens óók veel van het tempo, het verloop én de afloop van het proces van ontkerkelijking.

Secularisering en ontzuiling

Oorzaak en gevolg zijn moeilijk te onderscheiden: is individualisering een oorzaak of juist een gevolg van het verminderen van het geloof in God of in de leerstellingen van een kerk? Iemand die een geloofsgemeenschap verlaat, komt in eerste instantie alleen te staan, zoals bij elke ontbinding van een stevige relatie, en die nieuwe situatie kan als een bevrijding of als een bedreiging worden ervaren. Individualisering loopt als een spook door het huis van modernisering. Iemand die voelt dat een kerk hem of haar in de kou laat staan, verwijdert zich van die kerk en geeft het lidmaatschap op.

Robert Frede (Oud-katholieke Kerk)

De actieve mensen in de kerk zijn vaak jonggelovigen. De bodem van de individualisering en consumentisme is bereikt. Mensen zoeken nu verbinding en bondgenootschappen. Ze zoeken structuur in hun leven. Als je betrokken bent, kun je niet meer consumptief blijven. De gemeenschap lijkt op een dorp. Het is wel toeval dat de kerk in de Profburgwijk staat.

Mensen zoeken een kerk, die bij hen past. Dus de plek is van ondergeschikt belang. De kerk heeft dus een regiofunctie.

Oud-Katholieke Kerk Leiden

Oud-katholieke kerk

- *In het jaar 1676 erfde Hugo F. van Heussen (1654-1719) het huis De barmhartige Samaritaan, genaamd "De Liefde" op de Hooigracht, dat hij samen met zijn twee zussen bewoonde. In 1694 richtte hij in zijn woning een nieuwe statie op. Deze vooraanstaande geestelijke seculier, afkomstig uit een puissant rijke Leidse familie, liet daartoe de woning grondig verbouwen tot kerk, bij zijn dood schonk hij het gebouw aan zijn gemeente.*

Oud-katholieke kerk
De officiële naam is H.H. Fredericus en Odolphuskerk
Zoeterwoudsesingel 49

Tot 1926 gebruikten de Oud-katholieken de rooms-katholieke schuilkerk tussen Hooigracht en Middelstegracht.
Het kerkbestuur kocht de villa ‘Hoekstee’ aan de Zoeterwoudsesingel die als pastorie kon dienen. In bijpassende stijl werd daarnaast de kerk gebouwd, die in 1926 kon worden ingewijd op 3 mei. Op 3 mei 2026 wordt dit feit gevierd met een plechtige viering in de kerk.

In 1723 koos een deel van de katholieken in ons land een eigen bisschop. Ze hadden zich al jarenlang verzet tegen de toenemende centralisatie vanuit Rome. De reactie van de paus was niet mals: hij zette hen uit de kerk. Vanaf dat moment waren er in ons land twee groepen katholieken, die elk hun eigen weg gingen.
Na verloop van tijd kwamen de oud-katholieken vanzelf in contact met de oosters-orthodoxe kerken en de Anglicaanse Kerk. Ook die kerken baseren zich op de kerkelijke traditie van de eerste tien eeuwen na Christus, toen er nog sprake was van één grote kerk. In 1931 sloten de oud-katholieken en anglicanen een liturgisch verbond, waardoor oud-katholieke priesters mogen voorgaan in een anglicaanse dienst en omgekeerd.

Geschiedenis

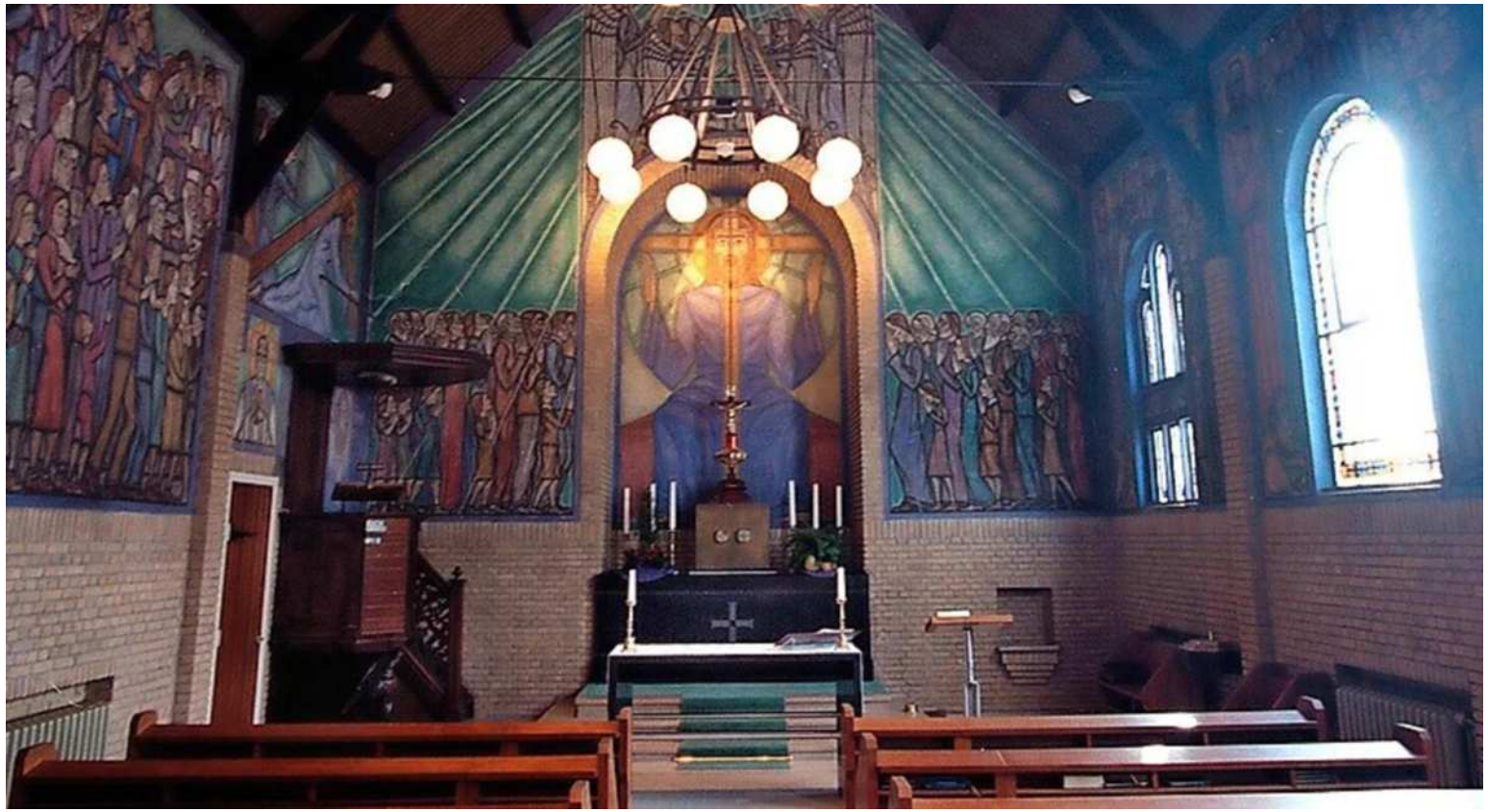

Prachtige dingen maakte hij, de veelzijdige Chris Lebeau (1878-1945). Hij werd geboren in een arm gezin in Amsterdam waar hij van jongs af aan leerde dat je moet delen wat je hebt. Ook al is dat bijna niks. Zijn socialistische opvoeding zou hem zijn leven lang tot gids zijn, zelfs als dat hemzelf groot gevaar opleverde. Lebeau schilderde fresco's in het toenmalige stadhuis van Amsterdam. Maar u kunt ook een Lebeau op tafel hebben liggen, want hij ontwierp ook prachtige tafelkleden. We kennen glas in lood ramen van hem, affiches van toneelgezelschappen, glaswerk voor de fabriek in Leerdam en schilderijen. Zijn opvattingen deden hem uiteindelijk in een concentratiekamp belanden, waar hij overleed.

Chris Lebeau

Leidsch Dagblad 9 januari: Kerk is gebouwd in Chaletstijl in de tuin van de Villa Hoekstee.

Chris Lebeau beschilderde de wanden. Er zijn geen schetsen. Hij kreeg de vrije hand. Lebeau was anarchist en socialist. De kunstenaar verbleef in een woonwagen in het parkje tegenover de kerk.

Lenin en Gandhi staan naast elkaar. Er zijn geen bijbelse figuren, maar aansprekende mensen. 365 in totaal.

De altaarschildering is opnieuw gemaakt. Lebeau werd royaal betaald, zevenduizend gulden.

Interessante schildering over de ontwikkeling van baby tot grijsaard.

Robert Frede

Vanaf 2000 zijn er vrouwelijke priesters in de oud-katholieke kerk.

(Oud-katholieke kerk heeft oecumenisch betekenis omdat zij altijd de grenzen van haar eigen kerk-zijn heeft willen overschrijden.)

In 1909 is Nederlands de liturgietaal geworden. Het celibaat is afgeschaft en mannen- en vrouwenparen werden gezegend.

Er is een traditionele vormgeving, maar de inhoud is gevormd naar de moderne theologie. Dat betekent dat er geen moreel-ethische normen zijn. Mensen zijn vrij in hun ideologie. Het is de zaak van de mensen zelf.

Ze zijn verbonden met de bisdommen van Haarlem en Utrecht en hebben gezamenlijk deelgenomen aan de Rode Lijn beweging.

Ze zijn dus niet afhankelijk van de paus.

Kinderkerk

DEEL 1
voor ouders en kinderen
SCHAT ZOEKEN
Eva Meeusen en Gesineke Veerman

Kinderkerk

Thuis werd vroeger uit de bijbel gelezen. Dat is nu veranderd. Daarom hebben Eva en Gesineke besloten om de methode Schat Zoeken te gaan schrijven. Er wordt thematisch gewerkt en de bijbel wordt gerelateerd aan de maatschappij. Er komen vragen aan de orde, als ‘Hoe sta je in het leven?’. De doelstelling is dat kinderen betekenisvol de bijbel kunnen lezen. Een andere doelstelling is, dat kinderen leren om zelfstandig keuzes te maken.

Kinderkerk

De relatie met de maatschappij kan bestaan uit gesprekken over het milieu, hoe gaan we om met de wereld. Of over bewapening of telefoongebruik. Het werken met thema's zorgt er overigens ook voor, dat iedereen kan meepraten en denken. Er is geen sprake van hiërarchie, bijvoorbeeld op het gebied van bijbelkennis.

Bovendien zorgt de kinder- en tienerkerk voor continuïteit. De jongeren blijven de kerk trouw.

Vredeskerk Van Vollenhoven-kade

De Nederlands Hervormde kerk had voor de oorlog plannen voor de bouw van deze kerk en de naam was ook al lang van tevoren bekend, maar de bouw liet lang op zich wachten. Vanaf 1956 werden er diensten gehouden in de hervormde ulo-school aan de Asserstraat.
In 1964 ging de bouw van start en op 2 september 1965 werd de kerk in gebruik genomen.

In 2025 is het 60 jarig bestaan gevierd. En de Vredesboom geplant.

In gesprek met Rene Venema, dominee

Op de vraag wat betekent de kerk voor de wijk, stelde hij de wedervraag. Wat betekent de wijk voor de kerk.

Vredeskerk heeft contact met de andere kerken, voornamelijk met de oud katholieke kerk. Bijvoorbeeld het Taize project en oecumenische vieringen. De kerk geeft ruimte aan mensen in de wijk, letterlijk. Nu een verloskundepraktijk, in het verleden de sportschool Visser.

Vredeskerk is verbonden met de Wijkplaats, samen heetten zij De Verbinding. De protestantse gemeente is de eigenaar. Het gebouw wordt ingezet voor commerciële verhuur. Vroeger konden veel verenigingen en koren voor een appel en een ei huren. Die zijn nu naar de Regenboogkerk.

Venema:

De kerkpopulatie loopt van Voorschoten naar Leiderdorp, netwerk voor heel Leiden.

Er zijn activiteiten voor veel doelgroepen, voor kinderen werken zij met Bijbel Basics. Dat is ook een methode waar creativiteit voorop staat, net als bij de oud katholieke kerk.

Vroeger waren en excursies voor de jonge leden van de kerk, bijvoorbeeld naar het Joods Historisch Museum in Amsterdam. Op zaterdagmiddag was er vriendjeskerk.

Venema:

De kerk gaf misschien bescherming voor haar leden, maar ook beklemming. De kerk is nu veel moderner. Rene voert pastorale zorg uit en heeft langdurige gesprekken met de leden.

Iedereen karakteriseert de kerk als een sociale plek, betrokken en warme sfeer. De kerk als steunpilaar.

Rene is in de kerk een spin in het web. Hij werkt met een democratische structuur. Hij is niet de baas. Er is geen asymmetrische verhouding.

Sint-Petruskerk

De oude Sint Petruskerk stond aan de Langebrug. Die was daar gebouwd in 1832 na een hoop weerstand van de protestanten en het stadsbestuur. In 1933 wordt die verwoest door brand. De parochianen gaan dan naar de Heilige Lodewijkkerk aan de Steenschuur. Dat duurt drie jaar. De herbouw van de kerk is geen aantrekkelijke optie en nieuwbouw op die plek evenmin. Het bestuur wint advies in bij A.J.Kropholler en H. van Oerle. Zij krijgen de opdracht om de kerk te bouwen in het nieuwe gebied bij de stadsuitbreiding naar het zuiden.

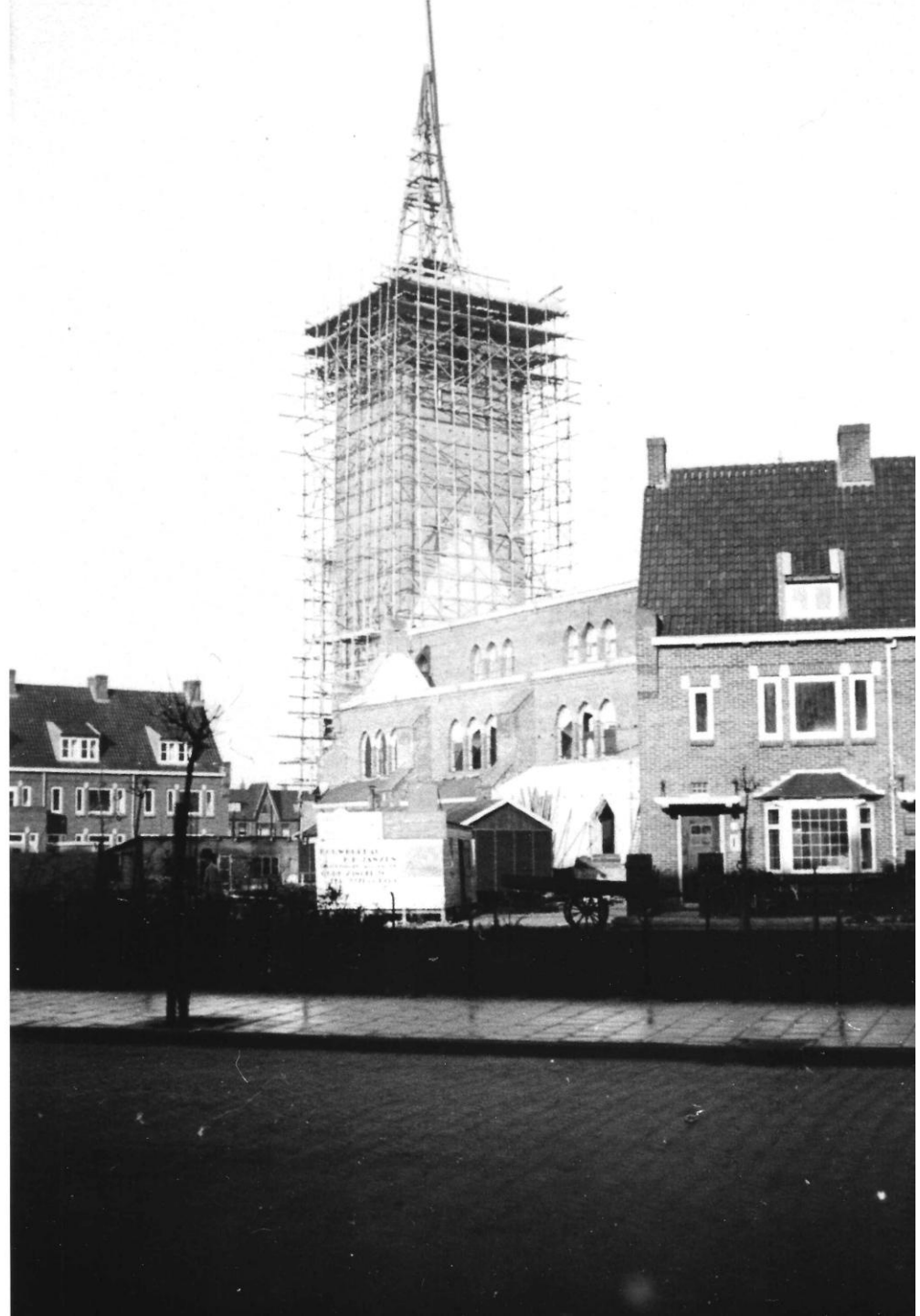

GEBR.
SCHOULS NV
LEIDEN
DOORGAAND
VERKEER

Sint-Petruskerk

Het wordt een groot project. Naast de kerk bouwen zij een pastorie en 70 huizen daaromheen in de stijl van de Delftse school. De kerk is gebouwd voor 1400 mensen. Pastoor Beukers stond aan het roer bij de bouw en hij heeft nog tot 1954 gediend als pastoor. Op 10 maart 1936 wordt de kerk gewijd door Mgr Huibers.

De parochianen waren niet zo blij met de kerk. Ze vonden de kerk te ver weg en te kaal. Men klaagde in de stad over de afstand. Ze moesten naar ‘die hooizolder in de polder’. De oude kerk aan de Langebrug was bescheidener van omvang en rijker gedecoreerd.

Het wordt toch een levendige parochie. De kerk komt de oorlog goed door en heeft geen schade door bombardementen. In oorlogstijd waren de kerstmissen heel mooi, er was weliswaar geen licht en geen verwarming. Dus er moest creatief gewerkt worden, met koplampen van auto's en kaarsen en een klein harmonium.

De klokken worden in 1943 geroofd door de Duitsers. Pas in 1947 worden die vervangen.

De koren zijn niet alleen belangrijk voor de missen, maar ook als bouwstenen van de parochie. Ze leiden als club vaak een eigen bestaan met repetities, uitstapjes en contacten met andere koren in andere parochies. In 2005 fuseert het herenkoor met het dameskoor, er wordt nu ook in bestuurlijke zin samen opgetrokken.
De rangen en standen kwamen ook terug in de kerk. De voorste plaatsen waren voor de mensen die dat konden betalen. Men betaalde per kwartaal. Iedereen had een vast nummer. Ook de uitvaarten waren onderverdeeld in 1e, 2e 3e en 4e klasse. Die klasse bepaalde de hoeveelheid zilver en de zwarte banen in de kerk.

In de pastorie aan de achterzijde van de kerk woonden vroeger de pastoor, vier kapelaans en de huishoudster. Zij vormden een kleine leefgemeenschap. De huishoudster zorgde voor orde en regelmaat. En er was een mevrouw werkzaam voor de ledenadministratie en de actie Kerkbalans. Nu is de pastorie verdeeld in appartementen.

Uiteraard was er ook katholiek onderwijs in de wijk. De rooms katholieke Barbaraschool was eerst gelegen aan het Levendaal met een dependance aan de Lorentzkade. De school bestond uit een gemengde kleuterschool, een lagere school en de MULO school voor meisjes. Daarnaast had je de R.K. Don Bosco school voor jongens op de Franchimontlaan. In 1955 werd de Josephschool gesticht. Begin jaren tachtig werd de Franchimontlaan gesloten.

Misschien is dat nu moeilijk te geloven, maar iedereen ging ook naar sport- en jongerenclubs speciaal voor de katholieken: Voetbalvereniging DOCOS, gymnastiekvereniging Groen Wit, de scouting bij de Lodewijksgroep en de tennisvereniging Unicum. Voor de meisjes waren er daarnaast De Mariacongregatie, meisjesvereniging De Graal en het Vrouwengilde. En tot slot was de krant ook katholiek: De R.K. Leidsche Courant , die in 1992 opgeheven werd.

In de vakantie gingen de leden van de Club de Limetz naar Frankrijk naar het dorp Limetz. Ze bleven daar een week en hielpen met het opknappen van de kerk, speelden toneel en namen deel aan de dorpsfeesten. Ook die club zorgde voor verbinding in de parochie.

Tot slot: Zuiderkerk

Volgens de traditionele begrenzing hoort de Zuiderkerk niet tot de Professorenwijk, maar qua kerkelijke gemeente wel. De Gereformeerde Kerk had aanvankelijk drie kerkgebouwen in de binnenstad: de Oude Vestkerk, de Herengrachtkerk en de Hooigrachtkerk. Intussen ontvolkte de binnenstad en kwamen er nieuwe woonwijken aan de rand van de stad. Daardoor ontstond er behoefte aan kerkgebouwen in de buitenwijken. De Hooigrachtkerk die hard aan een renovatie toe was, zou worden afgestoten.

In 1938 ging de gereformeerde kerkenraad akkoord met een revolutionair ontwerp voor een nieuw kerkgebouw aan de Lammenschansweg.

De pers schreef over de Zuiderkerk onder meer het volgende: “Architect A. v.d. Kraan van Rotterdam, wiens ontwerp uit eenentwintig mededingers voor het bouwen van een nieuwe Geref. kerk te Leiden werd gekozen, heeft met dit ontwerp ongetwijfeld willen koersen in de richting van een geheel gewijzigden Protestantschen kerkbouw. Den tot nog toe veelal toegepasten kruisvorm heeft de heer Van der Kraan geheel losgelaten. Bij de practische vraag, hoe hij een kerk zou kunnen bouwen, zoodat een ieder rechtuit en ongehinderd zijn blik op den kansel kon vestigen en de bediening der sacramenten kon volgen, is hij gekomen tot den cirkelsector, den waaiervorm”.

Gesprek met kerkganger Zuiderkerk

- Veel kerkgangers uit de ProfBurgwijk en andere delen Leiden.
- Gezien en gezien worden.
- Koningin van de Zuiderkerk
- Zondagse kleren
- Kindernevendienst, terug bij de zegening.
- Geen vaste indeling, wel voor ouderlingen en diaken.
- Balkon: jongeren

Op 10 oktober 1939 werd de Zuiderkerk in gebruik genomen. Niet iedereen was enthousiast over het ontwerp van de Zuiderkerk. Volgens sommigen leek het meer op een bioscoop of een schouwburg dan op een kerk.
De kerk is in 1939 in gebruik genomen. In december 1963 is op het dak van de kerk in neonletters de tekst ‘God roept ook u’ geplaatst. Zo’n reclametekst is heel ongebruikelijk voor een gereformeerde kerk. Het gebouw won daarmee wel aan herkenbaarheid en het kreeg als bijnaam, de ‘God-roept-ook-u-kerk’, maar ook grappenmakers gingen ermee aan de haal. Een aantal vlegels klommen op het dak en schilderden een deel van de letters zwart waardoor de tekst veranderde in ‘God poept ook’. De neonletters zijn in de loop van de jaren zeventig verwijderd.